

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ БІОСОЦІАЛЬНОГО ЧАСУ В КОМЕДІЯХ ТІТА МАКЦІЯ ПЛАВТА

Наталія Панчишин

асистент кафедри класичної філології,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID 0000-0001-6348-2949

nataliya.panchyshyn@lnu.edu.ua

Ключові слова: біосоціальний час, Тит Макцій Плавт, лексико-семантична група, вікова номінація, мовна картина світу, латинська мова, соціальний статус, польове моделювання.

У статті здійснено комплексне лінгвістичне дослідження лексико-семантичної специфіки вербалізації біосоціального часу в комедіографічній спадщині Тіта Макція Плавта. Обґрунтовується доцільність застосування антропоцентричного підходу до аналізу темпоральних категорій, де на перший план виходить поняття «біосоціальний час» як дискретного процесу якісних змін соціальних ролей та правового статусу індивіда. На відміну від суто кількісних показників фізичного хроносу, біосоціальний час у текстах Плавта постає як єдність біологічного віку та соціальної діяльності, що регулюється системою цінностей і норм античного соціуму.

На основі методу суцільної вибірки з 21 комедії сформовано лексико-семантичну групу (ЛСГ) «Вік», яка охоплює 23 лексеми (776 вживань). За допомогою польового моделювання структуровано досліджуваний сегмент латинської мовної картини світу, визначено архілексеми *aetas* як ядро поля та ідентифіковано ключові лексико-семантичні підгрупи: «Дитинство», «Юність», «Зрілість», «Старість» та «Покоління». Аналіз системних зв'язків у межах ЛСГ дозволив виявити диференційовану синонімію вікових номінацій (наприклад, градацію в ряду *puer – adolescentulus – adolescens*), де вибір лексеми зумовлений не лише хронологічним віком, а й прагматичним контекстом соціальної (не)самостійності. Статистичний аналіз матеріалу дозволив виявити специфічну для плавтового дискурсу «поляризацію» часу: домінування маркерів старості (36,7%) та юності (21,8%) при майже повній відсутності номінацій зрілості. Доведено, що сюжетна напруга комедій базується на конфліктній антонімії лексем *adolescens – senex*, яка вербалізує фундаментальне протистояння між юридичною несамостійністю молоді та владною консервативністю глав родів.

Особливу увагу приділено когнітивному потенціалу вікових номінацій як інструментів маркування ієрархічних зв'язків у системі *patria potestas*. Доведено, що опозиція *adolescens – senex* вербалізує не лише біологічну різницю, а й фундаментальний соціальний конфлікт між юридичною несамостійністю молоді та владною консервативністю глав родів. Описано функціонування термінологічної «драбини предків» (*avus, proavus, abavus* та ін.) як засіб відображення неперервності біосоціального часу та етичної відповідальності перед майбутніми поколіннями. Зроблено висновок, що біосоціальний час у Плавта є системою соціальних маркерів, які перетворюють плин природи на чітко регламентований «соціальний дизайн» людського життя.

LEXICAL AND SEMANTIC FEATURES OF VERBALISATION OF BIOSOCIAL TIME IN THE COMEDIES OF TITUS MACCIUS PLAUTUS

Natalia Panchyshyn

*Assistant Professor at the Department of Classical Philology,
Ivan Franko National University of Lviv*

Key words: *biosociological time, Titus Maccius Plautus, lexical-semantic group, age category, linguistic worldview, Latin language, social status, field modelling.*

The article presents a comprehensive linguistic study of the lexical and semantic specifics of verbalising biosocial time in the comedic works of Titus Maccius Plautus. It substantiates the expediency of applying an anthropocentric approach to the analysis of temporal categories, where the concept of 'biosociological time' as a discrete process of qualitative changes in social roles and legal status of an individual becomes key. Unlike purely quantitative indicators of physical chronos, biosocial time in Plautus' texts appears as a unity of biological age and social activity, regulated by the system of values and norms of ancient society.

Based on the method of continuous sampling from 21 comedies, a lexical-semantic group (LSG) 'Age' was formed, which covers 23 lexemes (776 uses). With the help of field modelling, the studied segment of the Latin linguistic worldview was structured, the archelexeme *aetas* was determined as the core of the field, and key lexical-semantic subgroups were identified: 'Childhood,' 'Youth,' 'Maturity,' 'Old Age,' and 'Generation.' Analysis of systemic connections within the LSG revealed differentiated synonymy of age nominations (e.g., gradation in the series *puer* – *adulescentulus* – *adulescens*), where the choice of lexeme is determined not only by chronological age, but also by the pragmatic context of social (in) dependence. Statistical analysis of the material revealed a 'polarisation' of time specific to the discourse of the field: the dominance of markers of old age (36.7%) and youth (21.8%) with an almost complete absence of nominations of maturity. It has been proven that the plot tension of comedies is based on the conflictual antonymy of the lexemes *adulescens* – *senex*, which verbalises the fundamental opposition between the legal dependence of young people and the authoritarian conservatism of family heads.

Particular attention is paid to the cognitive potential of age nominations as tools for marking hierarchical relationships in the *patria potestas* system. It has been proven that the opposition *adulescens* – *senex* verbalises not only biological differences, but also the fundamental social conflict between the legal dependence of young people and the authoritarian conservatism of clan leaders. The functioning of the terminological 'ladder of ancestors' (*avus*, *proavus*, *abavus*, etc.) is described as a means of reflecting the continuity of biosocial time and ethical responsibility to future generations. It is concluded that biosocial time in Plautus is a system of social markers that transform the flow of nature into a clearly regulated 'social design' of human life.

Вступ. Категорія часу в лінгвістичних дослідженнях традиційно розглядається через призму граматичних форм або лексем на позначення календарних одиниць. Однак у межах антропоцентричної парадигми особливої актуальності набуває поняття *біосоціального часу*. На відміну від фізичного часу (хроносу), біосоціальний час є дискретним і маркує етапи людського життя не через кількісні показники (кількість років), а через якісну зміну соціальних функцій, прав та обов'язків індивіда в межах певної культури. Як зазначає Б. Адам,

саме ставлення до часу лежить в основі того, що робить нас людьми, а культура виникає як спроба подолати фундаментальні межі існування: смерть, мінливість та ритмічність природного середовища (Адам, 2006: 119).

Важливим для дослідження біосоціального часу є розуміння сутності людини. Людина трактується як "природно-соціальна істота, якісно особливий ступінь живих організмів на Землі, здатних до свідомої саморегуляції, завдяки чому вона постає як суб'єкт суспільно-історичної діяльності й культури" (ФЕС, 2002:

350), як така, що має подвійну природу, де природне (біологічне) та соціальне становлять нерозривну, органічну єдність. У контексті часу це означає, що «біосоціальний час» – це не просто сума біологічного віку, а єдиний процес, де природні цикли невіддільні від соціальної діяльності індивіда.

Унікальність людини, на відміну від тваринного світу, полягає в її духовності та здатності до свідомої саморегуляції. Біосоціальний час, таким чином, регулюється не лише інстинктами, а й системою соціально заданих цілей, норм та цінностей. Що ж до трактування «соціального», то воно визначається як якісна єдність матеріального (анатомія тіла, потреби) та духовного (свідомість, творчість): “*Соціальна сутність людини означає, що людина не вийшла готовою із природи, а створила сама себе як суб’єкта трудової діяльності, як мислячу й моральнісну істоту*” (Власевич, 2022: 9). Таке розуміння дозволяє розглядати час не як зовнішню абстракцію, а як «прожитий час» (lived time), що інтегрує природні процеси у сферу людського дизайну та соціального контролю (Adam, 2006: 121). З цього випливає, що біосоціальний час – це час активного самостворення та реалізації через суспільно-історичну практику.

Аналіз біосоціального часу підтверджує те, що лексеми на позначення віку вербалізують одночасно і стан тіла (біологічне), і соціальну роль (духовне/суспільне). Відповідно до концепції Т. Харевен, життєвий шлях людини є соціальним конструктом, де межі між віковими етапами залежать від історичного контексту та соціальної координації («timing») (Hareven, 1996: 119).

Творчість Тіта Макція Плавта традиційно аналізується в історичному, філологічному та театральному аспектах. Новим етапом у вивченні комедіографа стала колективна праця «A Companion to Plautus» (Franko, 2020). З погляду лінгвістики найбільш значущим у цьому збірнику є 15-й розділ, присвячений компаративному аналізу латиномовних фрагментів. Попередні розвідки творчого доробку Плавта також стосувалися:

- *Морфологія та лексика*: морфологічні особливості прикметникових форм (Hodgman, 1902); розташування займенникових прикметників семантика (Hutchins, 1936); лексема *liber* та споріднених слів (Džukeska, 2016), іменникові фрази з *dies* (Панчишин, 2020).

- *Соціально-історичний та правовий ракурси*: класові та побутові стосунки (на прикладі комедії «Горщик») (Мільяевич, 1971); «римська правова дійсність», тобто те, як закони та правовий статус героїв відображені в сюжетах (Вовк, 2010).

- *Лінгвостилістика та грецизми*: вплив грецької мови та стратегії «ерудованої комедії» (Скоробогата, 1974; Міляевич, 1965); експресивність мови (Борбенчук, 2025).

- *Концептуальний аналіз*: дослідження концепту «Радість» (Чернюх, 2021), концепту «Час» (Панчишин, 2022)

Попри значний доробок, питання вербалізації біосоціального часу (вікових маркерів) залишається малодослідженим. Дана робота заповнює цю нішу, аналізуючи вікову лексику у корпусі з 21 комедії Плавта.

Мета статті – комплексно проаналізувати лексико-семантичні особливості номінацій віку в текстах Тіта Макція Плавта та на їхній основі змодельовати лексико-семантичну групу вікових іменників як прояв біосоціального часу в античній мовній картині світу і тим самим довести, що вербалізація вікових етапів у Плавта є не лише засобом біологічної ідентифікації персонажів, а насамперед інструментом маркування їхнього соціально-правового статусу.

Для реалізації поставленої мети визначено такі завдання:

- Концептуалізувати поняття «біосоціальний час» у контексті комедіографії Плавта, спираючись на сучасні філософські та соціолінгвістичні теорії.

- Здійснити інвентаризацію іменників на позначення віку у корпусі плавтових текстів та встановити їхню частотність за допомогою статистичного аналізу.

- Побудувати польову модель ЛСГ «Вік», виокремивши ядерні, центральні та периферійні зони, а також дослідити характер системних зв’язків між ними (антонімія, синонімія).

Матеріал і методи дослідження. Дослідження здійснено на матеріалі комедій Тіта Макція Плавта. Вибір корпусних текстів зумовлений тим, що мова паліати найповніше відтворює живу розмовну стихію латини, де вікові номінації функціонують у природних комунікативних ситуаціях.

Для досягнення мети роботи ми застосували комплекс взаємодоповнюючих методів лінгвістичного аналізу:

- *Метод суцільної вибірки* було використано на початковому етапі для виокремлення повного масиву лексем із темпоральним значенням «вік». Це дозволило нам сформулювати емпіричну базу та зафіксувати всі контекстуальні вживання як прямих номінацій (*puer*, *senex*), так і похідних одиниць.

- *Метод компонентного аналізу (семний аналіз)* дав змогу розкласти значення лексем на елементарні смислові частки (семи). Це

допомогло нам розмежувати лексеми на позначення різних вікових етапів (дитинство, юність, старіння) та соціальні компоненти (правоздатність, роль у родині, статус), що є критичним для опису біосоціального часу.

- **Метод польового моделювання** став базовим для структурування ЛСГ «Вік». Ми вибудували ієрархічну структуру, визначивши ядро, центр та периферійні зони, зокрема генеалогічні ряди предків.

- **Кількісний (статистичний) аналіз** був застосований для об'єктивації отриманих даних. Підрахунок частотності вживань дозволив виявити характерну для Плавта «поляризацію» часу – статистичну перевагу маркерів молодості та старості при майже повній відсутності лексем на позначення зрілості.

Такий методологічний підхід дозволяє нам не просто описати групу слів, а реконструювати специфічний сегмент античної мовної картини світу.

Результати та обговорення. У давньоримському суспільстві вербалізація біосоціального часу була тісно пов'язана з правовим статусом особи. Перехід від однієї вікової групи до іншої (*infans – adulescens – maiores*) означав не лише біологічне дорослішання, а й зміну ролі в системі *patria potestas* (Рекк, 1898). Таким чином, лексеми вікової номінації у комедіях Плавта виступають не просто назвами вікових періодів, а когнітивними маркерами соціального статусу персонажа. Це корелює з думкою Б. Адам про те, що часові системи використовуються для координації дій та визначення ієрархій всередині груп (Adam, 2006: 123). Наприклад, опозиція *adulescens – senex* у плавтовому дискурсі вербалізує не стільки різницю в роках, скільки конфлікт між «безправною енергією» та «владною консервативністю», що дозволяє трактувати ці номінації як фазові точки біосоціального розвитку особистості. Як зауважує Т. Харевен, синхронізація індивідуального часу з сімейним часом визначає соціальну зрілість індивіда (Hareven, 1996: 124).

Аналіз вікової лексики у корпусі комедій Плавта дає змогу стверджувати, що **субстантивна ЛСГ «Вік»** у комедіях Плавта є фундаментальною категорією, що структурує художній простір через призму людського життя. Загалом група охоплює 23 лексеми (776 вживань) і демонструє перехід від кількісного сприйняття часу (роки) до якісного (соціальна спроможність). Досліджувані номінації віку можна розподілити за такими лексико-семантичними підгрупами (ЛСПГ):

1. ЛСПГ «Дитинство». Цей сегмент описує період від народження до соціального самоствердження.

- **puer** (153 вживання). У Плавта це слово має широку семантику, охоплюючи вік від немовляти до 17 років (моменту одягання *toga virilis*). Часто вживається як маркер соціальної несамостійності: *...atque illam geminos filios pueros peperisse conspicor. (Pl. Amph. 1070)* – «...і бачу, що вона народила двох хлопчиків-близнят».

- **aetatula** (5). Зменшувально-пестлива назва, що позначає «ніжний вік», раннє дитинство. Вживається для підкреслення незахищеності: *...si illum inservibus solum dum tibi nunc haec aetatulast, in senecta male querere. (Plaut. Bacch. 441–442)* – «...якщо ти будеш потурати йому лише тепер, поки він у такому ніжному віці, то у старості будеш гірко жалітися».

2. ЛСПГ «Юність». Це період «виходу з підпорядкування» і вступу в самостійне життя.

- **adulescentia** (15). Це період «росту» (від лат. *adolescere*) віком від 15 до 30 років. У комедії це час найбільшої активності, конфліктів із батьками та любовних пригод.

У текстах Плавта лексема **adulescentia** часто виходить за межі суто біологічної номінації, набуваючи ознак юридичного виправдання. Наприклад, у комедії «Скарб» герой апелює до свого віку як до стихійної сили, що зумовила його провини: *...ego me iniuriam fecisse filiae fateor tuae, Cereris vigiliis, per vinum atque impulsu adulescentiae. (Plaut. Aul. 794–795)* – «...я зізнаюся, що вчинив несправедливість щодо твоєї доньки під час святкування на честь Церери, через вино та під впливом юності». Це свідчить про те, що в античній мовній картині світу юність сприймалася як період тимчасового обмеження раціональної волі, що впливало на оцінку соціально-правових дій індивіда.

- **iuventus** (13). Більш зріла юність (20–40 років), «вік сили» та військової придатності: *Iuventus nomen indidit Scorto mihi. (Pl. Capt. 69)* – «Молодь дала мені прізвисько Скорто (Шкурка)».

- **adulescens** (125). Це молода людина в період між дитинством (*puer*) та повною зрілістю (*iuvenis*). Зазвичай цей етап тривав від 15–17 років (момент отримання чоловічої тоги) і міг продовжуватися до 30, а іноді навіть до 40 років. Бути «adulescens» означало перебувати в стані очікування. Попри фізичну зрілість, такий чоловік часто залишався соціально «неповнолітнім». Аналіз цитати: *Adulescens quidam est, qui in hisce habitat aedibus. (Pl. Trin. 12)* – «Тут у цьому домі живе один юнак» – відкриває

нам важливі деталі римського побуту: юнак живе під дахом свого батька (*pater familias*). У Стародавньому Римі це означало повну юридичну та фінансову залежність від глави роду, навіть якщо юнакові вже було за 20 років.

- **adulescentulus** (зменшувальне від *adulescens*) (12). Підкреслює дуже молодий вік або недосвідченість персонажа (часто в іронічному контексті): *Quia istoc inlecebrosius fieri nil potest: nox, mulier, vinum homini adulescentulo.* (*Pl. Bacch.* 87-88) – «Бо ніщо не може бути більш споклилим (згубним), ніж це: ніч, жінка та вино для юнака».

- **epeheus** (2). Специфічний термін для юнаків 18–20 років, що проходять військову підготовку або громадянське навчання. Це період між дитинством і повноліттям. Плавт використовує його для надання грецького колориту: *principio <ut ex> epehebis aetate exii atque animus studio amotus puerilist meus.* (*Pl. Merc.* 40-41) – «Насамперед, щойно я вийшов з юнацького віку, і мій розум віддався від дитячих захоплень».

- **Iuvenis** (2). Характеризує людину у розквіті сил (переважно особи, старші за підлітків і молодші за літніх людей, тобто віком від 20 до 40 років): *Calidorus iuvenis meretricem Phoenicium ecclitum deperibat, numtorum indigus.* (*Pl. Pseud. Arg. II*) – «Молодий чоловік Калідор був до нестями закоханий у куртизанку Фенікію, не маючи при цьому грошей».

3. ЛСПГ «Зрілість»

- **Pubes** (1). Позначає повноліття особи та фізичну готовність до громадянського життя. Мінімальна частотність свідчить про те, що «доросла людина» мало цікавила Плавта як комедіографа: *...dico omnibus pube praesenti in contione: omni populo.* (*Pl. Pseud.* 125) – «...я кажу всім дорослим, присутній на зборах: всьому народу».

- **ЛСПГ «Старість»**. Старість – це природний етап життя, який настає після зрілого віку. До цієї підгрупи входять і слова на позначення періоду і зі вказівкою на старий вік.

- **Senecta** (2)/ **Senectus** (6). На відміну від «юнака» (*adulescens*), який мав силу, але не мав прав, людина в стані *senecta/senectus* (старість) мала абсолютну владу, але часто втрачала фізичну здатність контролювати енергійне молодше покоління: *...eam pudet me tibi in senecta obicere sollicitudinem.* (*Pl. Mil.* 623) – «...мені соромно завдавати тобі цієї турботи у твоїй старості»; *Suae senectuti is acriorem hiemem parat.* (*Pl. Trin.* 398) – «Він готує для своєї старості надто сувору зиму».

- **Senex** (242). Старець віком 45–60 років. У Плавта *senex* – це зазвичай *pater familias*, володар ресурсу, який стає об'єктом обману з боку молоді: *Patiar. Sine modo adveniat senex.* (*Pl. Most.*

II) – «Я стерплю. Нехай-но тільки з'явиться старий». Ця фраза доповнює картину стосунків у римському домі. Слово *patiar* (стерплю, витримаю) підкреслює ієрархію. Молодші члени родини або раби змушені були терпіти характер, скупість чи самодурство старого глави сім'ї (*pater familias*), оскільки він мав над ними абсолютну владу.

- **Anus** (34). Часто має негативне або комічне забарвлення (стара жінка, звідниця, служниця): *Nisi ego illam anum interfecero siti fameque atque algi.* (*Pl. Most.* 193) – «Якщо я не вб'ю ту стару [відьму] спрагою, голодом та холодом». Ця фраза відображає ще один яскравий аспект римської комедії та побуту – ставлення до літніх жінок (*anus*), які не належали до родини (зазвичай це служниця, звідниця або годувальниця). Якщо юнак (*adulescens*) був закоханий, «стара» часто виступала перешкодою – вона або охороняла дівчину, або вимагала грошей за зустріч. Це викликало вибухи гніву, подібні до цієї цитати.

- **Albitudo** (1). Плавт використовує соматичні (тілесні) маркери, перетворюючи абстрактну «старість» на візуальні образи – сивину (фізична ознака, тісно пов'язана зі старістю та плином часу): *...ubi habitat, et item alterum ad istanc capitis albitudinem.* (*Pl. Trin.* 874) – «...де він живе, і також іншого [вказує] на ту сивину голови».

- **ЛСПГ «Покоління»**. Ця підгрупа включає слова, що стосуються послідовності поколінь (людей близького віку, що живуть в один період часу), що є формою часової спадковості.

- **Maiores** (12). Предки, пращури, дорослі (протилежність *pueri*): *...ego virtute deum et maiorum nostrum dives sum satis.* (*Pl. Au.* 166) – «...завдяки доброчесності богів та моїх предків я достатньо багатий». У контексті фрази, *maiores* – це сполучна ланка в ланцюзі біосоціального часу, визнання того, що ваше теперішнє благополуччя є результатом зусиль тих, хто жив до вас. Це філософія вдячності, де індивід усвідомлює себе частиною великого часового потоку.

- **Avus** (17). Дід, предок (особа з попереднього покоління). У контексті біосоціального часу та структури римського суспільства, положення діда є ключовим для розуміння неперервності роду: *si ancillam seu servom sive uxorem sive adulterum seu patrem sive avom videbo, obtruncabo in aedibus.* (*Pl. Amph.* 1049-1050) – «Якщо я побачу служницю, чи раба, чи дружину, чи коханця, чи батька, чи діда – я замордую (уб'ю) їх у цьому домі».

- **Proavus** (4). Прадід (вказує на попереднє покоління (батько діда)).

- **Abavus** (2). Прапрадід (вказує на ще давніше попереднє покоління).

- **Atavus** (1). Прапрапрадід (вказує на дуже давнє попереднє покоління).

• **Tritavus** (1). Прапрапрапрадід (вказує на найдавніше з перелічених попередніх поколінь).

У цьому контексті Плавт використовує повну термінологічну драбину предків: *...pater, avos, proavos, abavos, atavos, tritavos quasi tuores semper edere alienum cibum. (Pl. Ps 57-58)* – «... батько, дід, прадід, прапрадід, прапрапрадід, прапрапрапрадід – ніби миші, завжди їли чужу їжу». У римському праві та мові цей ряд мав чітку структуру, де кожна сходинка – це окреме покоління (*generatio*). Шість поколінь – це фактично межа живої або юридично зафіксованої пам'яті роду. Далі зазвичай починалася категорія «предків взагалі» (*maiores*). Вибудовуючи таку довгу лінію, персонаж підкреслює тривалість часу, протягом якого діє певна поведінкова модель.

• **Posterus** (1). Нащадок (вказує на майбутні покоління, що є часовою послідовністю): *...atque honori posterorum tuorum ut vindex fieres. (Pl. Trin. 644)* – «...і щоб ти став захисником (месником) честі твоїх нащадків». Цей рядок із комедії Плавта торкається самого фундаменту римської етики та біосоціального часу, спрямованого в майбутнє. У біосоціальному часі нащадки є суддями для своїх предків. Ваша цінність визначається тим, наскільки «чистим» ви залишите ім'я роду для тих, хто прийде після вас.

Аналіз парадигматичних зв'язків у межах досліджуваної групи, дає змогу стверджувати, що у Плавта присутня диференційована синонімія – близькі за значенням слова не просто дублюють одне одного, а деталізують образ. Автор вдається до синонімів, аби надати героєві соціальної чи етнічної виразності, уникаючи при цьому лексичного одноманіття:

• **Puer – Adulescentulus – Adulescens**. Тут діє градація від повної несамостійності (*puer*) через підкреслену недосвідченість (*adulescentulus*) до статусу юнака, що вже має право на кохання та конфлікт, але ще залежить від батька (*adulescens*).

• **Adulescens – Iuvenis – Ephebus**. Синонімія за сферою діяльності: *adulescens* – це побутова

назва, *iuvenis* – акцент на силі та воїнській придатності, *ephebus* – термін для підкреслення грецького походження героя або його специфічного перехідного статусу (18–20 років).

• **Senecta – Senectus**. Майже повні синоніми на позначення періоду, проте в контекстах Плавта частіше вживаються як опис «тягаря» або «часу влади».

• **Senex – Albitudo (мемонімічний синонім)**. Плавт замінює назву особи (*senex*) назвою її фізичної ознаки (*albitudo* – сивина), що створює комічний ефект «впізнання» персонажа на сцені.

• **Maiores – Avus – Proavus – Abavus – Atavus – Tritavus**. Це синонімічний ряд за принципом «частина – ціле». *Maiores* – це загальна назва всіх пращурів, тоді як ланцюжок від *avus* до *tritavus* – це термінологічне уточнення глибини роду.

Сюжетна напруга комедії тримається на мовній осі *puer – adulescens – senex*, що формує конфліктну антонімію. Це не просто словникова пара, а втілення зіткнення поколінь, де енергія юності протиставляється досвіду та суворості старості.

У назвах поколінь антонімія має векторний характер. Весь масив назв предків (*maiores, avus*) знаходить свій антипод в єдиній лексемі *posterus* (нащадок), що символізує перехід часу від минулого до майбутнього.

Можна стверджувати, що лексична система Плавта – це ієрархічна драбина. Синонімія в ній служить для «вертикального» уточнення віку (наскільки юнак є молодим), а антонімія – для «горизонтального» розмежування героїв за їхніми соціальними ролями (хто має владу, а хто – ні).

Статистичні дані у Таблиці 1 та дослідження номінацій віку допомагають сформулювати польову модель ЛСГ «Вік»:

Ядро (Семантичний центр) – *aetas*. Незважаючи на те, що воно займає 15,6%, саме це слово є архілексею.

Центр – ЛСПГ «Старість» (36,7%). Це смисловий центр дослідження, що домінує в текстах.

Таблиця 1

Частотні характеристики та внутрішня структура ЛСГ «Вік» (на матеріалі комедій Т. М. Плавта)

ЛСПГ/лексема	К-ть лексем	К-т слововживань	% склад
«Дитинство»	2	158	20,4
«Юність»	6	169	21,8
«Зрілість»	1	1	0,1
«Старість»	5	285	36,7
«Покоління»	7	38	4,9
<i>aetas</i>	1	121	15,6
<i>natus</i>	1	4	0,5
Загалом	23	776	100,0

Ближня периферія – ЛСПГ «Юність», «Дитинство» (21,8% та 20,4% відповідно). Ці категорії є активними учасниками соціальної взаємодії в комедіях. Вони формують динамічну частину біосоціального часу.

Дальня периферія – ЛСПГ «Покоління». Хоча лексем тут найбільше (7), вживаються вони рідко (4,9%). Це свідчить про те, що автор частіше називає конкретний вік, ніж використовує загальне слово «покоління».

Суміжна периферія – поодинокі лексеми, що можуть входити до інших лексико-семантичних полів:

albitudo (сивина). Перехід у поле «Соматика/Зовнішність». Старість тут маркується не числом років, а фізичною ознакою.

pubes (дорослий). Перехід у поле «Право/Юриспруденція». Лексема вказує не на вік, а на статус повноліття та право голосу на зборах.

natus (народження). Перехід у поле «Походження/Родина».

Висновки. Для мовної картини світу Плавта характерна поляризація біосоціального часу. Висока частотність номінацій дитинства, юності та старості при майже повній відсутності лексем на позначення зрілості свідчить про те, що мовна система фіксує лише ті стадії біосоціального часу, які є «критичними» або «конфліктними». Зрілість, як стабільний період соціальної реалізації, не потребує деталізованої вербалізації в межах комедійного сюжету, тоді як початкові та фінальні стадії активного життя стають об'єктом інтенсивної лексичної номінації. Таким чином, біосоціальний час у латинській мові постає як система соціальних маркерів, що структурують життєвий шлях людини відповідно до вимог римського соціуму, перетворюючи плин природи на чітко регламентований «соціальний дизайн» людського життя.

Перспектива подальших розвідок вбачається у дослідженні прикметникових засобів вербалізації біосоціального часу у комедіях Плавта як інструмента атрибутивної характеристики персонажів, що дасть змогу глибше проаналізувати зв'язок між фізичним станом особи та її соціально-правовою спроможністю в системі римських суспільних ієрархій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борбенчук, І. (2025). Засоби експресивності в комедії Плавта «Aulularia». *Folium*, (7), 60–66. <https://doi.org/10.32782/folium/2025.7.10>
2. Власевич, Т. (2022). Духовні засади ідентичності людини: філософсько-культурологічний вимір. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*, (41), 7–13. <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.41.1>
3. Вовк, В. (2010). Римська правова дійсність і комедії Плавта. *Часопис Київського університету права*, (1), 23–27.
4. Мілясевич, В. (1965). Роль грецизмів у комедії Плавта «Псевдол». *Іноземна філологія*, (4), 61–64. <https://md-eksperiment.org/post/20190610-rol-grecizmiv-u-komediyi-plavta-psevdol>
5. Мілясевич, В. (1971). Соціальні мотиви в комедії Плавта «Горщик». *Іноземна філологія*, (24/9), 98–102. <https://md-eksperiment.org/post/20190610-socialni-motivi-v-komediyi-plavta-gorshik>
6. Панчишин, Н. З. (2020). Іменникові фрази з “DIES” на матеріалі комедій Тіта Макція Плавта. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*, (2), 114–119. <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-2-16>
7. Панчишин, Н. З. (2022). Вербалізація концепту «ЧАС» у комедії Тіта Макція Плавта «Амфітріон». *Закарпатські філологічні студії*, 1(22), 154–159. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.1.26>
8. Скоробогата, Є. (1974). Грецькі слова і звороти у п'єсах Плавта. *Іноземна філологія*, (36), 75–77. <https://md-eksperiment.org/post/20190610-grecki-slova-i-zvoroti-u-p-yesah-plavta>
9. Чернюх, Н. (2021). Номінативне поле концепту РАДІСТЬ у комедіях Плавта. *Studia Linguistica*, (19), 158–165. <https://doi.org/10.17721/StudLing2021.19.158-165>
10. Шинкарук В. (Ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Абрис.
11. Adam, В. (2006). *Time, Theory, Culture & Society*, 23(2-3), 119–126.
12. Džukeska, E. (2016). The adjective liber and its' derivatives in Plautus' world plays. *Proceedings*, 173–185. <https://docplayer.gr/61284308-Elena-dzhukeska-udk-pridavkata-liber-i-nejzinite-izvedenki-vo-igrate-so-zborovi-kaj-plaut.html>
13. Edmondson, J. (2008). Public dress and social control in late Republican and early Imperial Rome. In *Roman Dress and the Fabrics of Roman Culture* (pp. 21–46). University of Toronto Press.
14. Franko, G. F., & Dutsch, D. (Eds.). (2020). *A Companion to Plautus* (1st ed.). Wiley. <https://www.perlego.com/book/1386129/a-companion-to-plautus-pdf>

15. Hareven, T. K. (1996). Changing images of aging and the social construction of the life course. In V. L. Bengtson & K. W. Schaie (Eds.), *Handbook of Theories of Aging* (pp. 119–136). Springer Publishing Company.
16. Hodgman, A. W. (1902). Adjectival forms in Plautus. *The Classical Review*, 16(9), 446–452.
17. Hutchins, L. (1936). *The position of demonstrative adjectives in Plautus and Terence*. University of Chicago.
18. Peck, H. T. (1898). Harpers Dictionary of Classical Antiquities. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0062:entry=impubes-harpers>

Дата першого надходження статті до видання: 18.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)